

SCHOOLERFGOED IN EEN 'DODE HOEK'? *SLIMERFGOED.BE* VERRUIMT JE BLIKVELD

Kleine boterkarn landbouwschool
Fotograaf: Pieter Baert
© Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee vzw

Scholen hebben een rijke geschiedenis en weten hun erfgoed in toenemende mate te waarderen. Er wachten hen heel wat uitdagingen, maar ze staan er niet alleen voor. Het project *slimerfgoed.be* bundelt de krachten: het lanceert een digitaal kennisplatform en zet innoverende proeftuinen op in Vlaanderen en Brussel. Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee en KADOC-KU Leuven zetten er samen hun schouders onder. Je vindt er ongetwijfeld inspiratie om met het erfgoed van je onderwijsinstelling aan de slag te gaan.

Achter het behang

Schoolerfgoed is een verzamelterm voor meer dan je op het eerste gezicht zou denken. Het gaat niet alleen over een beschermd of waardevol schoolgebouw, maar ook over archieven en beeldmateriaal. Toch is dat onroerend erfgoed vaak het eerste waar je als directeur of bestuurder mee te maken krijgt. Het feit dat een schoolgebouw beschermd of waardevol erfgoed is, maakt een verbouwingsdossier complexer en duurder en vertraagt het mogelijk. Noodzakelijke ingrepen op het vlak van brandveiligheid worden bemoeilijkt door een historisch interieur. Hoe realiseer je op een functionele manier hedendaags digitaal leren in een oud gebouw? Katholiek Onderwijs Vlaanderen voorziet weliswaar in administratieve en subsidietechnische ondersteuning van zijn leden in investeringsprojecten in beschermde schoolgebouwen, maar erfgoed lijkt hier eerder last dan lust.

Praktijkvoorbeelden tonen aan dat het ook anders kan. Neem de onthaalruimtes in het Heilig Hartinstituut in Heverlee die de voorbije vakantie opgefrist werden. Verbazing alom toen de technische ploeg achter het behangpapier opvallend intacte neogotische muurschilderingen tevoorschijn toverde. Jarenlang was dit 'démodé restant' uit het verleden aan het gezicht onttrokken, maar nu werd het gevoel gedeeld dat deze trouwaille niet mocht worden gecamoufleerd. Er werd overlegd tussen de directie, de gebruiker van het lokaal, de technische dienst en erfgoeddeskundigen. De conclusie was om een volledige strook vrij te laten, te reinigen en te omlijsten. Het venster op het verleden geeft een unieke en authentieke look aan dit strak ingerichte schoolkantoor.

Toneelspelers en regisseurs van het Collège Saint-Servais in Luik, ca 1900
© KADOC - KU Leuven

DNA

Schoolerfgoed omvat naast het patrimonium ook het archief, de foto's, de objecten of de verhalen van de school. Die hebben tegelijkertijd iets universeels en iets specifiek. Voorwerpen zijn de meest herkenbare verwijzingen naar het schoolverleden. Een wereldbol, een venndiagram of digitale agenda, zelfs de honderddagenviering en de verhalen van en over de leraren maken deel uit van het collectieve geheugen van een generatie. Het gaat zowel om de topstukken die een school achter vitrine bewaart als om het alledaagse erfgoed. Het archief en het beeldmateriaal dringen door tot het DNA van je school. Ze onthullen de stichting, de opvoedingstraditie, het onderwijsaanbod en de organisatie.

Schoolerfgoed omvat naast het patrimonium ook het archief, de foto's, de objecten of de verhalen van de school.

Sociale chemie

De herkenbaarheid en verwondering die schoolerfgoed oproept, genereren een grote betrokkenheid. Schoolerfgoed verbindt de actoren rond je organisatie en dat over generaties heen: van directie over eigenaar tot leerling en technisch medewerker. Door op allerlei manieren met het eigen verleden aan de slag te gaan, wordt de gemeenschap rond de school versterkt. Dat kan gaan om een jubileumproject, maar ook over een 'hard dossier' zoals een verbouwing of de wijziging van de buitenaanleg. Zo dook de multiculturele schoolgemeenschap van de Sint-Karelschool in Sint-Jans-Molenbeek in 2016 vol verwondering in haar honderdjarige geschiedenis. In het project 'Play Ground Circles' namen alle stakeholders van een school deel aan een participatief traject rond de heraanleg van de speelplaats op de campus. Zowel de erfgoedwaarde als nieuwe inzichten op het vlak van duurzaamheid en toegankelijkheid inspireerden hen om een gedeelde visie te ontwikkelen voor de toekomst.

Rijke erfenis

Als het potentieel van schoolerfgoed zo groot is, hoe komt het dan dat het op een vergeten zolder of in een vochtige kelder opgestapeld en onaan-geroerd blijft? Is de onderwaardering een gevolg van de ruime aanwezigheid? Dat is een element, maar er is meer aan de hand. Erfgoed behoort niet tot de kerntaken in het onderwijs. De zorg voor het eigen erfgoed is voor een doorsnee school best complex. Er zijn ook weinig instrumenten waarop een school kan terugvallen. Hoe begin je eraan, waar leg je als school de prioriteiten? De zorg voor het eigen erfgoed is immers een niet omkaderde opdracht in het basis- en secundair onderwijs. Als je er al ruimte voor creëert, waar krijg je het dan in je organogram ingeschoven?

De zorg voor het eigen erfgoed is voor een doorsnee basis- of secundaire school best complex.

Actuele fusies en schaalvergrotingen lijken een ernstige bedreiging, maar zijn paradoxaal genoeg een uitgelezen kans. Fysiek doet de her-tekening van het onderwijslandschap het risico op verdwenen en vermengd schoolerfgoed toe-

nemen. In de ambitie om het nieuwe verhaal te doen slagen, kan de verleiding ontstaan om het verleden en al wat daaraan herinnert, te verdringen, wat haaks staat op de emotionele reflex die ontstaat. Naarmate onderwijsinstellingen opgaan in grotere entiteiten, wordt de emotionele en historische waarde van schoolerfgoed scherper gevoeld. Impulsen komen van onder uit, vanuit de erflaters van het schoolerfgoed en de nieuwe erfgoedgemeenschappen die de relicten uit het verleden met een onbevangen blik tegemoet treden. Dat biedt heel wat kansen om een nieuw verhaal te schrijven.

Erflaters van het vrij onderwijs doen tot vandaag grote inspanningen om hun erfgoed te vrijwaren voor de toekomst. In situ werkingen als het Erfgoedhuis van de Zusters van Liefde (Gent) of vzw Cultureel erfgoed annuntiaten (Heverlee) hebben, financieel gedragen vanuit het religieuze instituut en bij de opstartfase professioneel ondersteund vanuit KADOC-KU Leuven, een voorbeeldfunctie. Nu hebben de instellingen maturiteit en zelfstandigheid bereikt. De werkingen zijn erkend, projectmatig gesteund en opgenomen in een nauw samenwerkingsverband in het erfgoedlandschap. Hopelijk komt er in de toekomst vanuit de organisatie zelf voldoende zuurstof om de essentie van hun werking te verankeren. Scholengemeenschappen als KOGKA Geel-Kasterlee ruimen er alvast plaats in hun kader voor in.

*Klaprozeenveld project eerste graad 'School in oorlog', 2015
Fotograaf: Willem Govaerts, © Heilig Hartinstituut Heverlee - Kessel-Lo*

Profiel en kruisbestuiving

Zodra je de mogelijkheden van het erfgoed in je school ervaren hebt, laat je het niet meer los. Het is strategisch en inhoudelijk interessant. Je kunt het gebruiken in het voeren van een marketingbeleid. Op zoek gaan naar een profiel dat historisch gedragen is en aansluit bij de geschiedenis van de school werkt vaak beter dan een concept uit een managementhandboek. Tegelijkertijd biedt schoolerfgoed beleidsmakers een beter inzicht in het verleden. Het verheldert hoe bepaalde actuele toestanden zijn ontstaan. Die onderkennen kan een eerste stap zijn naar een doordachte en succesvolle verandering.

Schooloverstijgend kunnen bij een historische terugblik zelfs onverwachte verbindingen aan het licht komen: gelijklopende elementen in de pedagogische aanpak en traditie, onderlinge contacten, intellectuele kruisbestuivingen, die dan in het kader van een nieuwe bestuurlijke constellatie of scholengemeenschap een plaats krijgen. Dat bleek bij de vorming van de scholengemeenschap De Archipel in september 2020. "In het proces vooraf leer je", aldus algemeen directeur **Walter D'Hoore**, "elkaars verhalen, tradities en projecten kennen en merk je dat ze meer met elkaar gemeen hebben dan op het eerste gezicht lijkt. Zo kan ook een toekomstvisie matchen met de traditie".

Pedagogisch potentieel

De leeransen van erfgoed in het leerplichtonderwijs zijn inmiddels bekend. In het secundair onderwijs vond het ingang via de Europese sleutelcompetenties. Via de nieuwe eindtermen en leerplannen (2019-2020 - 1ste graad SO) dringt het actief werken aan historisch bewustzijn via erfgoed verder in het Vlaamse onderwijs door. Ook in het basisonderwijs wordt het potentieel onderkend. Vanuit het ontwikkelveld 'Ontwikkeling van oriëntatie op de wereld' (in het leerplan *Zin in leren! Zin in leven!*) worden basisscholen aangespoord om locatiegebonden leerinhouden op te lijsten in een omgevingsboek. Het doel is omgevingsgerichte informatie voor alle leraren, in het bijzonder de nieuwe collega's, vlot in het

lespakket te integreren. Die tool biedt een uitgelezen kans om de omgeving te laten beginnen op school en ook de rijkdom van het schoolerfgoed mee te nemen in het omgevingsboek.

Schoolerfgoed biedt de leraar een unieke kans om leerlingen erfgoed te laten beleven.

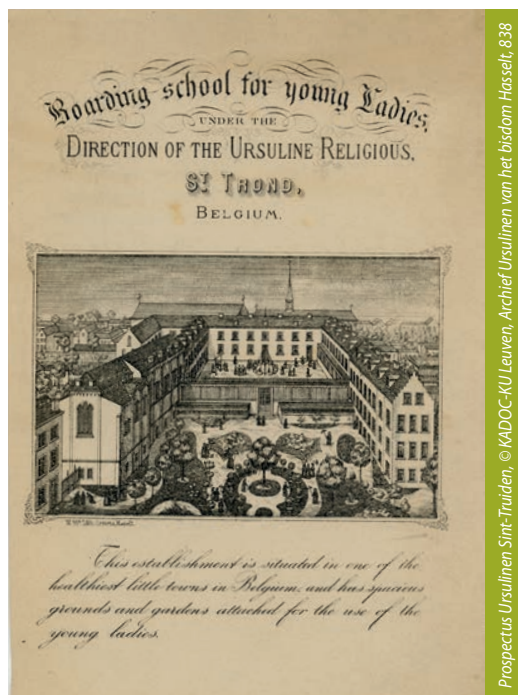
Schoolerfgoed beschikt nog over extra troeven. Laagdrempeligheid is er een van. Het Vlaamse scholenlandschap is zowel wijds als lokaal verankerd. Zijn erfgoed is ter plaatse, massaal beschikbaar en makkelijk inzetbaar. Verplaatsingen zijn niet nodig. Een culturele activiteit met het schoolerfgoed is een goedkoper alternatief dan een museumbezoek, in tijden van maximumfacturen een belangrijk voordeel. In deze coronatijd is het zelfs de enige culturele activiteit die in het secundair onderwijs is toegelaten. Bovendien biedt het schoolerfgoed steeds een activiteit op maat.

Julie Demeester, leraar geschiedenis, greep de nieuwe leerplannen geschiedenis in de eerste graad van Katholiek Onderwijs Vlaanderen aan om leerlingen te laten werken met het erfgoed van de school als alternatief voor de bronnen uit het handboek. Haar vakwerkgroep werkte in afstemming met het schoolarchief zes onderzoeksopdrachten uit. De ervaringen waren uiterst positief. "De leerlingen krijgen de kans om met authentiek materiaal in de geschiedenis van hun eigen school te duiken. Ze voelen zich aangesproken door de verhalen van hun leeftijdsgenoten en zijn enthousiast wanneer ze elementen uit hun vertrouwde omgeving herkennen op foto's, kaarten of in attributen. Schoolerfgoed biedt mij een unieke kans om leerlingen erfgoed te laten beleven. Iets wat heel ver weg lijkt, komt op deze manier verbazend dichtbij."

Vitrine en helpdesk

De Vlaamse overheid heeft alvast het belang van een intensievere werking rond schoolerfgoed ►

ingezien. In het kader van het cultureel erfgoed-decreet honoreerde de minister van cultuur in 2019 een tweejarig project van Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee en KADOC-KU Leuven om in Vlaanderen en Brussel vier proeftuinen en een platform op te starten. Zij clusteren scholen en erfgoedorganisaties in een open en netoverschrijdend netwerk. Het platform *slimerfgoed.be* moet een vitrine worden voor het schoolerfgoed in al zijn vormen en via inspirerende voorbeelden en bruikbare tools aanzetten tot een slimme omgang ermee. Dat kan gaan om een restauratie, een herbestemming, de selectie van een archief, het opzetten van een jubileum of schoolproject. Scholen en erfgoedorganisaties delen er hun ervaringen en noden, en staan er zo minder alleen voor.

Prospectus Ursulinen Sint-Truiden, © KADOC-KU Leuven, Archief Ursulinen van het bisdom Hasselt, 838

Misschien deden de voorgaande voorbeelden bij jou al een belletje rinkelen. Heeft ook jouw school slim erfgoed in huis of is jouw team er al op een leuke manier mee aan de slag gegaan? Stel je vast dat jouw beschermde schoolgebouw niet terug te vinden is op het platform of dat er van het jubileumproject geen melding wordt

gemaakt? Stimuleer je medewerkers en leraren om zich tot het portaal te richten. Omgekeerd vinden zij er antwoorden op hun vragen over schoolerfgoed, of het nu om bewaring of een project in de klas gaat. Zo kan *slimerfgoed.be* uitgroeien tot een digitale vitrine van het schoolerfgoed in Vlaanderen en Brussel.

Blinde vlekken

De proeftuinen van het project *slimerfgoed.be* zijn regionaal gespreid en werken rond blinde vlekken. Twee werden er uitgerold, twee andere staan op stapel. Zij bieden een eerste opstap, halen het schoolerfgoed uit het vergeetboek, verbinden partners en bieden ondersteuning en inspiratie. Op termijn is wel meer nodig, zoals een minimale omkadering, die professionaliteit en continuïteit garandeert, die de vrijwilligerswerking ontwikkelt en de expertise uit het onderwijs en de erfgoedsector met elkaar verbindt. Een impulsbeleid vanuit de beleidsdomeinen onderwijs en cultuur zou een hefboomfunctie kunnen uitoefenen.

De belangstelling voor en de resultaten van de afgelopen proeftuinen zijn alvast veelbelovend. Zo werd in de eerste proeftuin onderzocht en uitgetoetst in welke mate schoolerfgoed geschikt is om interculturele dialoog te faciliteren. Als thema werd voeding gekozen, "een dagelijkse menselijke behoefte waar iedereen zich op een gelijkwaardige manier in kan herkennen. Het inzetten van onderwijserfgoed bleek daarvoor heel goed te werken", aldus **Leen Alaerts** van de Expertisecel Education & Development van UCLL, die de proeftuin leidde. Oude handboeken en keukentoeselletjes wekten zowel bij de deelnemende jongeren als bij de nieuwkomers verwondering. Ze maakten de tongen los en zorgden al snel voor heel wat uitwisseling over gelijkenissen en verschillen. De ervaringen van de proeftuin werden verduurzaamd in een handleiding met educatieve pakketten, die op het platform worden gedeeld.

Het buitengewoon onderwijs heeft een traditie die vanuit het erfgoedperspectief nog te weinig bekend is. De proeftuin 'buitengewoon waardevol'

wordt dit najaar afgerond. Gedelegeerd bestuurder van Dominiek Savio vzw **Philip Vanneste** blikt tevreden terug op de aanpak en de samenwerking die in dit kader op zijn karaktervolle site in het West-Vlaamse Gits werd opgezet. "De groep heeft een traditie van aandacht voor haar erfgoed waarop nu met verschillende partners kon worden voortgebouwd. De zorg ging nu, naar aanleiding van de afbraak van het Withuys, uit naar de cliëntendossiers, het rijke fotoarchief, vergeten objecten, vele bewonersverhalen ... De hulp van gemotiveerde vrijwilligers was daarbij onontbeerlijk, de ervaring en de inzet van diverse erfgoedpartners een grote meerwaarde."

Slimerfgoed.be moet een vitrine worden voor het schoolerfgoed en via inspirerende voorbeelden en bruikbare tools aanzetten tot een slimme omgang ermee.

De twee proeftuinen die dit schooljaar op de agenda staan, zetten in op identiteit en vrijwilligerswerking. 'Iedereen archivaris – selecteren kan je leren' wordt in de regio Noorderkempen uitgewerkt en zet in op de ontwikkeling van een realistische en haalbare erfgoedwerking op school met professionals en vrijwilligers. Hoe leerlingen, oud-leerlingen en leden van de schoolgemeenschap betrekken? Welke tools en werkvormen helpen om een duurzame zorg

voor het analoge en digitale schoolerfgoed te garanderen? De vierde proeftuin wordt uitgerold in de multiculturele regio Brussel, waar tal van nieuwe entiteiten – 'scholen zonder geheugen' – ontstaan naast instellingen met een lange traditie – 'scholen vol verhalen'. De proeftuin explooreert de relatie tussen schoolerfgoed en identiteitsvorming van een school.

Schoolerfgoed? "Yes, we can"

Wat op zolder of in de kelder ligt te vergelen of scheef te krullen, hoeft schoolbesturen en directies niet te verontrusten. Schoolerfgoed biedt mogelijkheden én is zowel pedagogisch als beleidsmatig inzetbaar. Het wekt verwondering, prikkelt en inspireert: bij het schrijven van een nieuw verhaal of het opstarten van innovatieve leertrajecten. Het is ook maatschappelijk relevant, werkt verbindend en nodigt uit tot beleidsoverschrijdende samenwerkingen. Het is in staat om de diverse stakeholders van een scholengemeenschap te betrekken en te mobiliseren. Onvermoede win-winsituaties worden geschapen als alle niveaus samenwerken en hun sterktes uitspelen. Het project *slimerfgoed.be* levert daar alvast een eerste opstap toe. ◀◀

Ria Christens
ria.christens@ce.annuntiaten.be
Projectcoördinator *Slimerfgoed.be* –
Cultureel Erfgoed Annuntiaten Heverlee

Carine Dujardin
carine.dujardin@kuleuven.be
Hoofdpartner *Slimerfgoed.be* –
KADOC KU Leuven

BRONNEN

Alle projecten en proeftuinen die in dit artikel vermeld worden, zijn terug te vinden op www.slimerfgoed.be